

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ШМЕГЕЛЬСЬКА ЮЛІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 687.53:7.012

**БІОНІЧНЕ ФОРМОУТВОРЕННЯ В ЖІНОЧИХ ЗАЧІСКАХ
ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

17.00.07 – дизайн

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана в Київському національному університеті культури і мистецтв Міністерства культури України.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
Дихнич Людмила Петрівна,
Київський національний університет культури і мистецтв, доцент кафедри індустрії моди.

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, доцент
Кротова Тетяна Федорівна,
Київський національний університет технологій та дизайну, професор кафедри художнього моделювання костюма;

кандидат філософських наук
Дерман Лілія Миколаївна,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, старший викладач кафедри дизайну та реклами.

Захист відбудеться 2 листопада 2018 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.807.03 у Київському національному університеті культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36.

Автореферат розіслано 2 жовтня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



С. В. Оборська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Кожному етапу еволюції людської цивілізації властиві певні ознаки, спільним для яких є прагнення індивідуумів до розвитку, досконалості, розширення власних можливостей завдяки здобуткам та ресурсам природи. Не винятком є й сфера дизайну, котра ґрунтується на пізнанні краси навколишнього світу задля вдосконалення форм зачісок, що зумовлює активне освоєння сучасних засобів проектування, розробка яких відбувається в межах фундаментальних та прикладних наук і мистецтва. Одним із основних напрямів у дизайнерському проектуванні є розвиток нових принципів та методів формування жіночих зачісок з урахуванням художньо-композиційних закономірностей. Прогресуюче використання біонічних форм і тектонічних закономірностей побудови в предметному середовищі визначає потребу виявлення засобів біонічного формоутворення, застосування яких відкриває додаткові можливості для підвищення художньо-естетичного рівня конкурентоспроможності українських дизайнерів зачісок на світовому рівні. Особливо актуальним це питання є для індустрії моди, зокрема в розумінні та освоєнні нових методів проектування сучасних зачісок.

Дослідженню еволюції зачіски присвячені праці таких науковців, як С. Фельдман, В. Корнеєв, Т. Черниченко, І. Плотнікова, І. Оболенська, Л. Сургай, С. Шевелюк, С. Бушак, Д. Яворницький, О. Костюк. Окремі питання композиційної побудови, визначення стилю, формоутворення, технологічної розробки нових моделей та вивчення зачіски на психологічному рівні розкрито С. Лубянською. Сучасний підхід до моделювання зачіски через інноваційні технології запропоновано І. Борщ. На видовищній зачісці як складнику сучасного іміджу особистості акцентують увагу Є. Федорова та О. Шерман. Зміст і методологічні засади вивчення біоніки розкрито в дослідженнях Ю. Лебедевої, В. Рабинович та Е. Положай. Однак недостатньо опрацьовано залишається проблема біонічного формоутворення зачісок, що актуалізує необхідність мистецтвознавчого аналізу процесу побудови сучасних зачісок на основі біонічних об'єктів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі індустрії моди Київського національного університету культури і мистецтв відповідно до теми наукових досліджень КНУКіМ «Трансформаційні процеси соціальної культури в Україні» (номер державної реєстрації 0117U002887).

Мета дисертації – виявити можливості використання біонічного формоутворення в жіночих зачісках початку ХХІ ст.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

- проаналізувати літературу про зачіску як мистецьке явище та джерельну базу дослідження;
- розкрити зміст понять, що пов'язані із сучасною жіночою зачіскою та перукарським мистецтвом в цілому;

– охарактеризувати використання біологічних законів формоутворення в дизайні зачіски;

– проаналізувати жіночі зачіски видовищного призначення на основі біооб'єктів початку ХХІ ст.;

– розкрити основні закони композиції, що впливають на складники біонічного формоутворення зачіски;

– розглянути конкурси та фестивалі перукарського мистецтва в контексті індустрії моди України.

Об'єкт дослідження – дизайн сучасної зачіски.

Предмет дослідження – використання біонічного формоутворення в жіночих зачісках початку ХХІ ст.

Методи дослідження: хронологічний – у виявленні історіографії проблеми, джерельної бази та викладенні матеріалу дослідження; історичний – для пізнання еволюції мистецтва зачіски й біоніки; порівняльний – для співставлення впливу біооб'єктів на формоутворення зачіски в різні історичні періоди, з'ясування відмінностей побутової і подіумної зачіски; метод мистецтвознавчого аналізу – для опису образної та композиційної виразності зачісок; метод термінологічного аналізу сприяв уточненню змісту головних термінів у сфері дизайну зачіски; метод систематизації і типологізації – для впорядкування літератури та джерел з теми, принципів і прийомів формоутворення зачісок, різновидів зачісок та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *уперше*:

– на основі аналізу теорії та методології мистецтвознавства й дизайну узагальнено наукові підходи до дослідження формоутворення жіночої зачіски початку ХХІ ст.;

– проаналізовано літературну базу з теми дослідження, що сприяло узагальненню наукових підходів, заповненню прогалин в методології перукарського мистецтва стосовно предмета дослідження;

– розкрито актуальні проблеми побудови та організації форми зачіски, що є визначальним у підготовці фахівців перукарської справи, які повинні володіти спеціальними знаннями, творчою фантазією та неординарним мисленням;

– проаналізовано приклади використання біонічного формоутворення в жіночих зачісках початку ХХІ ст. та виявлено перспективні можливості еволюції цього напрямку;

– окреслено тенденції розвитку конкурсів та фестивалів перукарського мистецтва в культурному просторі індустрії моди України;

доведено:

– перспективність мистецтвознавчого підходу в розкритті впливу біонічних структур на композиційну побудову та художнє оформлення сучасних зачісок різного призначення;

уточнено:

– такі поняття, як «популярна зачіска», «перспективна зачіска», «арт-зачіска», «перукар», «перукар-модельєр», «дизайн зачіски», «біодизайн зачіски»;

набув подальшого розвитку:

–принцип проектування та моделювання сучасних видовищних зачісок на основі біонічного формоутворення для демонстрації на конкурсах перукарського мистецтва, показах, арт-проектах, майстер-класах, фестивалях дизайнерів тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення роботи, ілюстративний матеріал та висновки можуть бути використані як методологічне підґрунтя у практичній і теоретичній підготовці дизайнерів-стилістів, фахівців з індустрії краси й моди, перукарського мистецтва та декоративної косметики; для створення навчальних посібників, програм, тематичних планів відповідного напрямку; у творчій діяльності українських дизайнерів; у вивченні сучасних тенденцій моди.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі положення, узагальнення й висновки належать авторові. Наукові публікації з теми дисертації є одноосібними.

Апробація результатів дисертації здійснювалася на наукових конференціях: XII Міжнародній науково-практичній конференції «Культурний вектор розвитку України початку XXI століття: реалії і перспективи» (Рівне, 2016); XX Міжнародній науковій конференції «Актуальні наукові дослідження у сучасному світі» (Переяслав-Хмельницький, 2017); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця» (Суми, 2016); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Національні культури в глобалізованому світі» (Київ, 2017); Науково-практичному семінарі «Новітні технології викладання у сфері індустрії краси» (Полтава, 2016); V заочній науковій конференції «Фундаментальні та прикладні дослідження у сучасній науці» (Харків, 2017).

Публікації. Основні положення й результати дослідження викладено в 12 одноосібних публікаціях, із яких 6 статей: 4 опубліковано у спеціалізованих наукових фахових виданнях України, 1 – у виданні, внесеному до міжнародних наукометричних баз, 1 – у періодичному науковому виданні України, яка додатково відображає наукові результати дисертації; 6 – праці апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (193 найменування), додатків. Загальний обсяг дисертації – 247 сторінок, з яких 170 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, наведено дані про зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи його проведення, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено дані про апробацію, особистий внесок здобувача, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У Розділі 1 «Теоретико-методологічні засади формоутворення жіночої зачіски» виявлено стан наукового вивчення проблеми, джерельну базу дослідження, з'ясовано поняттєво-термінологічний апарат.

У підрозділі 1.1. «Історіографія проблеми та джерельна база дослідження» проаналізовано основну наукову літературу з проблеми біонічного формоутворення в жіночих зачісках початку ХХІ ст., дотичних аспектів та розглянуто джерела з теми дослідження.

Дослідницька увага до зачіски як до одного із головних елементів зовнішнього вигляду, що відіграє важливу роль у створенні цілісного образу людини, та складника культури зумовлює звернення до праць з проблематики, пов'язаної із зачіскою, принципами її формоутворення та ін. Зауважено, що в сучасній науковій літературі проблемі формоутворення зачіски приділено недостатньо уваги. Нечисленні дослідження присвячені еволюційному процесу формування зачісок (В. Корнеєв, І. Оболенська, І. Плотникова, Д. Раугул, І. Сиромятникова, Л. Сургай, С. Фельдман, Т. Черниченко, С. Шевелюк), зокрема історичним аспектам жіночої зачіски (С. Бушак, О. Шевнюк). Так, О. Костюк розглядає зачіску поряд з іншими елементами (костюм, головний убір, аксесуари, прикраси) та доповненнями (грим, маска, татуювання тощо), стверджуючи, що вона виконує не лише суто утилітарні функції, а, насамперед, є формою адаптації людини до простору навколишнього світу. Формоутворення складників зачісок відомих особистостей досліджує О. Шерман. Значний спектр питань формоутворення зачісок висвітлює Є. Федорова, розглядаючи видовищну зачіску в контексті формування власного іміджу та способів його вдосконалення, простежуючи взаємозв'язок зачіски з модою та безпосередньо іміджем і пропонуючи класифікувати зачіски за їхнім призначенням. С. Лубянська звертає увагу на складники композиції, особливості творчого пошуку, специфіку технологічної розробки нових моделей зачісок. Поза увагою дослідників залишилися формотвірні складники зачіски на основі природних аналогів, продуктивні для застосування в розробці зачісок ХХІ ст.

Серед важливих складників джерельної бази – матеріали з приватного архіву Н. Івановської, двічі відзначеного Відмінника служби побуту України, серед яких документи та іконографічні матеріали стосовно становлення перукарського творчо-виробничого процесу в Україні, формоутворення зачіски тощо. У роботі використано матеріали українських і зарубіжних періодичних видань ("Your Hair", «Зеркало», "Couture", «Ножницы», «Авангардные прически» й ін.), де презентовано конкурси, виставки, покази перукарського мистецтва; демонструється сучасний інструмент, стайленгові засоби; обговорюються питання фахової освіти; подається інформація про останні тенденції моди, демонструються сучасні форми зачісок та колекції стрижок, розміщуються майстер-класи. Важливими для розкриття теми стали документальні та художні фільми, де історичні зачіски відтворено на тлі минулих подій; іконографічний матеріал із зображенням зачісок

(фотографії, плакати, ілюстрації, ескізи тощо); покази зачісок вітчизняних та зарубіжних майстрів перукарського мистецтва; пастижерні вироби й ін.

У підрозділі 1.2. «Поняттєво-термінологічний апарат» зазначено, що для проведення дослідження необхідно звернутися до таких понять перукарського мистецтва, як «популярна зачіска», «перспективна зачіска», «арт-зачіска», «перукар», «перукар-модельєр», «дизайн зачіски», «біодизайн».

Поняття «перукарське мистецтво» не має остаточного наукового визначення. Нині під перукарським мистецтвом розуміють самостійний різновид художньої діяльності зі створення художнього образу за допомогою зачіски. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. набуло популярності словосполучення «перукар-модельєр» на означення висококваліфікованого фахівця, який повинен уміти працювати не тільки з інструментами та косметичними засобами, а й на основі детального опрацювання індивідуального образу кожного клієнта, професійно розробляти форми зачісок, різних за стилістичним напрямом; виготовляти складні декоративні вироби із штучного та натурального волосся; добирати кольори й техніки макіяжу; виконувати індивідуальні програми гігієнічного манікюру, художньо оформляти й моделювати нігтьові пластини.

Естетичне оформлення волосся на голові, надання йому певної форми та вигляду способом укладки, підстригання або завивання вважають зачіскою. Головною властивістю зачіски при її формоутворенні є замкнена тримірна форма, виконана з розрахунку на сприйняття з різних точок зору, та врахування функцій зачіски: утилітаро-практичної, естетичної, соціально-психологічної, знаково-комунікативної (Є. Федорова).

Під «популярною (побутовою) зачіскою» розуміють зачіску для масового поширення. Такі зачіски користуються попитом у більшості відвідувачів перукарень і салонів краси, вони поділяються на повсякденні і святкові. Повсякденна зачіска повинна бути модною, зручною і практичною, швидко укладатись, відповідати статусу, професії і віку людини. «Перспективна зачіска» – це потенційно популярна зачіска, вона часто презентується на професійних конкурсах і через певний час може стати масовою. Проте ідеї, закладені в перспективній зачісці, можуть у подальшому значно спрощуватись, перероблятись з урахуванням масових споживацьких інтересів.

Останнім часом в активний ужиток увійшло поняття «арт-зачіска». Арт-зачіска яскраво розкриває художній образ, вона вражає красою і технікою виконання. У створенні арт-зачісок дизайнер експериментує з формою, фактурою, кольорами, дотримуючись вимог практичності та зручності. Створюючи сучасний художній проектний образ для вдалої масштабної демонстрації, дизайнер зачіски завжди повинен творчо співпрацювати з дизайнером одягу, інженером-конструктором та ін.

Дизайн зачіски є особливим різновидом художньо-технічної діяльності, своєрідним мистецтвом, у якому естетичність присутня не лише в самому

процесі створення нової моделі, а й в усьому створюваному образі людини, котрий повинен бути гармонійним і цілісним. Специфічна особливість дизайну зачіски – єдність утилітарних та естетичних принципів формоутворення. Задоволення суспільної потреби в красі та формування нових культурних зразків у галузі перукарського мистецтва є основним завданням дизайну зачіски. Мета такого дизайну – технологічна розробка і практичне виконання зачіски відповідно до морфологічних та індивідуальних особливостей людини.

На початку ХХІ ст. зростає увага до біодизайну як перспективного напрямку, що передбачає використання в дизайнерській практиці елементів живої природи або їх імітації. Дизайн зачіски дає змогу проектувати форми на основі природних об'єктів та втілювати їх у композиційно правильні рішення. Форми природи є одним з ефективних джерел розвитку фантазії, яку дизайнер втілює у створенні зачісок. Можливість використання живої природи при формоутворенні зачісок безпосередньо впливає на досягнення яскравого самовираження, самореалізації, для розкриття нових ідей шляхом створення неординарних зачісок.

У **Розділі 2 «Біонічне формоутворення в дизайні зачіски»** розглянуто принципи і функції побудови зачісок на основі дослідження форм живої природи.

У **підрозділі 2.1. «Біонічні принципи формоутворення в дизайні»** розкрито значення терміна «біоніка» в контексті дизайну.

Специфічною рисою сучасного стану формоутворення в дизайні на основі форм живої природи є споріднення зв'язків між принципами розвитку живих організмів і предметного світу. Вивчення закономірностей формоутворення організмів для побудови за їх подобою штучних об'єктів відносять до сфери біоніки – наукового напрямку (виник наприкінці 1950-х рр.), що досліджує спрощені та складні конструкції, силуетні й геометричні форми, тектонічні структури й технологічну побудову процесів живої природи та їх новітнє впровадження в різні напрями дизайну. Природа надає широкі можливості для запозичення технологій та ідей, дизайнерських, інженерних, наукових рішень зі створення аналогів природних об'єктів відповідно до потреб людства.

Принципи біонічного формоутворення на прикладі дизайнерських рішень у різних сферах (архітектура, інтер'єр, одяг тощо) розглядали А. Абраамян, А. Баранова, Н. Гарамян, І. Гармаш, В. Захарчук, О. Колосніченко, І. Кузнєцова, О. Лазарєв, В. Мироненко, В. Михайленко, А. Мощенко, Т. Ніколаєва, С. Прищенко, М. Пригодін, Н. Чугай, О. Шандренко, А. Кирилова, І. Яковець та ін.

Пройшовши тривалий шлях від перших теоретичних суджень про техніку, мистецтво, ремесло тощо як «наслідування» природної діяльності всього живого (Демокріт), освоєння природних форм у технічній творчості (ХVІІ ст.) до повсюдної взаємодії всіх сфер людської діяльності з біонікою

на межі ХХ – ХХІ ст., біоніка нині об'єднує дослідження в різних напрямках дизайну.

У підрозділі 2.2. «Особливості біонічного формоутворення в дизайні зачіски» проаналізовано основні принципи формоутворення в дизайні зачіски.

Зазначено, що в процесі формоутворення об'єкта створюється його конструктивні, функціональні, просторово-пластичні, технологічні структури. Форма зачіски – це її загальний контур, вона тримірна (змінюється залежно від кута зору). Зачіска складається із двох видів форм – головних і декоративних: головна створює об'єм зачіски, а декоративні (різноманітні елементи – локони, хвилі, валики) наповнюють цей об'єм. Розробляючи дизайн зачіски на основі біоніки, потрібно враховувати певні етапи її створення: перший етап – дослідження джерела натхнення, що надає ідеї для дизайну зачіски в зображенні фор-ескізів (доескізна чернетка); другий – розроблення технологічної побудови зачіски за новітніми технологіями і необхідними матеріалами; третій – дизайнер за допомогою макетування експериментує з формою моделі в пошуку правильного рішення; четвертий – утілення задуму на моделі із супроводжуючими атрибутами.

Важливість цих етапів обумовлена основними принципами формоутворення в дизайні зачіски. Принцип золотого перетину – вищий прояв функціональності цілого та його частин у мистецтві, науці, техніці й природі. Принцип золотого перетину полягає в тому, що під час пропорційного поділу відрізка на нерівні частини менша частина відрізка так відноситься до більшого, як більша частина – до всього відрізка.

Принцип єдності форми і змісту визначається тектонічними (конструктивно-пластичними) закономірностями формоутворення виробу. У проектуванні зачісок дизайнери можуть використовувати не лише зовнішні риси форм живої природи, а й властивості цих форм, які є вираженням функцій природного утворення. Мета подібного проектування – досягнення відповідності зовнішнього вигляду розробленої на основі природного аналогу зачіски його внутрішній структурі, тобто досягнення взаємозв'язку довершеного внутрішнього змісту з довершеним зовнішнім виглядом, що є виявленням гармонійної єдності, користі, зручності та краси у формоутворенні зачісок.

Важливим у створенні зачісок є принцип гнучкості, під яким слід розуміти здатність волосся тримати певний вид укладки, рухатись, мати привабливий вигляд, не бути «склеєним» великою кількістю фіксуючих засобів.

Одним з головних є принцип біонічного формоутворення, що визначає побудову композиції з урахуванням закономірностей формоутворення, яка виявляється в природі. Йдеться не про механічне копіювання природних форм, а про їх творче осмислення з метою органічного перетворення. Головними напрямками осмислення форм природи є: морфологія (будова біоформ як функціональних організмів); закономірності тектонічного

(конструктивно-пластичного) формоутворення в природі; особливості руху біоструктур; пластичність живих організмів, їх забарвлення і пропорційна будова. Принцип біонічного формоутворення активно використовується під час створення побутових та видовищних зачісок.

У видовищних (технологічно складних зачісках), при створенні яких не враховується зручність і практичність, дизайнер не завжди дотримується певних пропорцій, а експериментує з ними (зачіски «Політ метелика», «Бунт звірів» та ін., представлені студентами Київського національного університету культури і мистецтв на Всеукраїнському фестивалі молодих дизайнерів зачіски та стилю, 2015 р.).

У підрозділі 2.3. «Складники біонічної форми зачіски» зазначено, що розвиток перукарського мистецтва створює умови для появи нових технологій виконання композиційних рішень зачісок різного призначення. Дослідження модерних підходів на основі природних об'єктів неможливе без розкриття головних складників композиції.

Композиція зачіски – важливий складовий елемент художньої форми, який надає зачісці цілісності та єдності, підпорядковує її компоненти один одному і цілому. Композицію можна вважати вдалою, якщо вона відповідає таким умовам: жодна частина цілого не може бути вилучена або замінена без шкоди для цілого; частини не можна міняти місцями без шкоди для цілого; жоден елемент не може бути приєднаний до цілого без шкоди для нього.

Основними правилами першого закону композиції є органічна єдність призначення зачіски та її форми (функціональність); відповідність вихідного матеріалу призначенню і формі зачіски; єдність вихідного матеріалу і декору (прикрас). Під функціональністю зачіски розуміється відповідність її форми своєму призначення.

Другий закон композиції передбачає наявність композиційного центра – місця зосередження основних найважливіших зв'язків між усіма елементами, яке зазвичай одразу впадає в очі, йому підпорядковуються інші елементи. Може розташовуватись у будь-якій зоні голови й не збігатися з геометричним центром або віссю симетрії. Усі компоненти, що становлять композиційний центр (акцент) зачіски, поділяють на головні, необхідні для створення об'ємної форми, і другорядні, до яких відносяться локони, чубки, прикраси та інші менш значущі деталі. Його місцезнаходження і поєднання з іншими компонентами зачіски повинне сприяти найбільш чіткому розкриттю задуму художника та образності моделі.

Третій закон композиції передбачає співмірність та узгодженість усіх частин і компонентів композиції між собою, а також з обличчям і фігурою людини. Для створення по-справжньому гармонійної зачіски треба знайти єдність і взаємозв'язок між головним і другорядним, між цілим та його частинами. Найважливіший чинник – масштабність зачіски та узгодження її форми з розміром голови, деталями обличчя і фігурою людини, а також співвідношення частин зачіски між собою.

Запозичені з природних об'єктів такі композиційні ознаки зачісок, як пластика ліній, статичність і динамічність, ритм і метр, симетрія й асиметрія, пропорційність, а також засоби композиції – контраст, тотожність, нюанс, розглянуто на прикладі колекцій "Sargassi 2010 Mock Up", "VOG Coiffure" (2012), "Brian и Sandra Smith" (2012), "Royston Blythe 2012 Blitz", "Kai Steeg Elfen" 2013 р., "Atomic" (Trevor Sorbie, 2013), "TONI&GUY Indira Schauwecker" (2013), "Saima Altunkaya" (2014), "Авангардні зачіски 2017 Follimetricshttp" та ін.

Накопичення науково обґрунтованих знань про закони біоніки й розвитку природних форм відкриває можливість для оригінального вирішення цілісних силуетних форм спроектованих зачісок.

У Розділі 3 «Сучасні доміанти біонічного формоутворення зачіски ХХІ ст.» розглянуто зачіску як важливий складник біонічного формоутворення, зроблено екскурс у становлення конкурсного руху сфери перукарського мистецтва в Україні, охарактеризовано конкурси та фестивалі перукарського мистецтва початку ХХІ ст. як демонстраційні майданчики жіночих зачісок.

У підрозділі 3.1. «Втілення принципів біонічного формоутворення в сучасних жіночих зачісках ХХІ ст.» проаналізовано витоки та сучасний стан біонічного формоутворення жіночих зачісок

У ХХ ст. посилювався процес емансипації жінок, і разом з ним кардинально змінилася мода на жіночі зачіски: вони набули спрощених форм, на перший план вийшла коротка зручна стрижка. На форму зачіски вплинув кубізм – один із провідних напрямів, започаткований П. Пікассо, характерною ознакою якого було конструювання об'ємних форм на площині (куб, конус, циліндр). Згодом у моду ввійшло завите волосся середньої довжини. У 1940-х рр. з'явився лак для волосся, що значно розширило можливості перукарів створювати нові форми зачісок у вигляді скульптурних буклів, локонів, хвиль. У 1950-х рр. перукарі для моделювання нових, більш об'ємних форм почали використовувати прийом тупірування та начосу, завдяки чому зачіски набули стійкого, важкого силуету і мали назви, близькі до природних аналогів: «тюльпан», «вулик». Зачіски у вигляді прямого зібраного пучка позначали як «кінський хвіст», стрижка з чолкою – «поні», «чайка», зачіска з ефектом «подиху вітру».

Зазначено, що на основі використання принципів біонічного формоутворення на початку ХХІ ст. створено чимало форм жіночих зачісок. Джерелами формоутворення для них слугували аналоги, запозичені з природи: морські мушлі, різнобарвні квіти, яскраві метелики, свійські та дикі звірі й птахи, комахи та навіть пори року. Такі зачіски набули популярності і затребуваності у зв'язку із прогресуючим розвитком індустрії моди.

Одними з найяскравіших проявів впливу біонічних форм на видовищні зачіски є колекції японського дизайнера Nagi Noda (2007, зачіски-капелюхи, на які надихнули такі тварини, як лев, ведмідь, кінь, собака, кабан, олень, слон, заєць), англійця Robert Masciave (2014, образи птахів у колекції Sempet

Eadem), українця В. Дюденка (2012, зачіски у вигляді об'ємних метеликів), іспанця Jose Garcia (2016, гіперболізовані павуки у вигляді фантазійних зачісок), австралійця Chung-Yang Su (2017, зачіски у вигляді квітів).

У підрозділі 3.2. «Репрезентація біонічного формоутворення зачісок на Всеукраїнських конкурсах та фестивалях перукарського мистецтва» зазначено, що організацію проведення республіканських конкурсів перукарського мистецтва в Україні розпочато в 1970-х рр., але зачіски, виконані на основі біонічних об'єктів, в цей час не демонструвалися.

Нині арт-зачіски, створені на основі біонічних форм, демонструються на конкурсах, фестивалях та показах моди професійного спрямування, що регулярно проходять в різних містах України, відкриваючи нові імена майстрів. Подіумні покази часто проводяться в рамках конкурсів під патронатом Спілки перукарів України, що була заснована в 1997 р. як Всеукраїнська організація, а з 1998 р. в Україні проводяться національні й регіональні конкурси професійного спрямування. Чемпіонати України та конкурси під егідою Спілки перукарів України відкрили імена майстрів перукарського мистецтва, які досягли статусу суддів національних чемпіонатів, майстрів-експертів міжнародного класу, таких як Т. Васильєва, О. Войнова, В. Дюденко, К. Кавелашвілі, В. Міхеєва, В. Ніколаєв, І. Пикуш, В. Тарасюк, О. Філоненко, І. Фраюк та ін.

Серед масштабних заходів в Україні є міжнародний конкурс професійної майстерності "WorldSkills International", проект NEW FORMAT Є. Калкатова й ін.

Вагомий внесок у розвиток перукарського мистецтва роблять навчальні заклади, проводячи конкурси, фестивалі й покази (Всеукраїнський фестиваль молодих дизайнерів зачіски і стилю в Київському національному університеті культури, організатор – завідувач кафедри індустрії моди Л. Дихнич; Міжнародний фестиваль перукарського мистецтва, моди і дизайну «Кришталевий янгол», започаткований Вищим навчальним закладом «Київська академія перукарського мистецтва»; Міжнародний конкурс молодих модельєрів-дизайнерів «Печерські каштани» за ініціативи Київського національного університету технологій та дизайну; Перший регіональний конкурс молодих дизайнерів зачіски «Перлина Надросся» (27 квітня 2017 р., м. Біла Церква), засновником та організатором якого став Білоцерківський коледж сервісу та дизайну, голова циклової комісії коледжу напряму «Перукарське мистецтво» – Ю. Шмегельська й ін.).

Біонічне формоутворення жіночих зачісок є перспективним напрямом розвитку перукарського мистецтва, продуктивним не лише у створенні подіумних арт-зачісок, а й популярних (побутових).

ВИСНОВКИ

1. Аналіз літератури з обраної проблематики свідчить, що історія виникнення жіночої зачіски та особливості її формоутворення є предметом уваги дослідників візуальної культури, образотворчого мистецтва, фахівців з психології, етномистецтва та дизайну, у чиїх працях концентруються відомості про розвиток зачіски, її композиційні складники й естетичне сприйняття, а також габітарний імідж, елементом якого є зачіска. Водночас відсутні дослідження, присвячені аспектам застосування принципів біоніки у формоутворенні зачіски, зокрема специфіці біонічного формоутворення жіночих зачісок у перукарському мистецтві, їхнім зображувальним прийомам і технологічним методикам виконання, що й зумовило проведення дослідження.

2. Поняттєво-термінологічний апарат дослідження сучасної жіночої зачіски представлений категоріями, які належать до комплексу взаємодій перукарського мистецтва та дизайнерської практики: зачіска, перспективна зачіска, арт-зачіска, біонічне формоутворення зачіски й ін. Під дизайном зачіски розуміють різновид художньо-технічної діяльності зі створення образу за допомогою зачіски, в якій поєднуються утилітарні й естетичні принципи формоутворення.

3. Розгляд історії перукарського мистецтва свідчить про його швидке еволюціонування. У різні часи форми зачісок мали характерні риси, що відповідали ознакам того чи того історичного стилю. Упродовж багатьох століть зачіски змінювалися відповідно до етнічних, культурних, економічних, політичних та модних тенденцій. Попри це, кожна історична епоха вносила свої особливості в розвиток перукарського мистецтва і залишала по собі лише їй притаманні та впізнаванні силуети і форми. Історія зберегла силуети зачісок минулих епох, назви яких походять від назв природних аналогів: «равлик», «баранячий ріг», «капуста», «спаржа», «кішка», «миша», «свинячий хвіст», «хвіст щура», «плакуча верба» тощо.

4. Дослідження біонічних складників формоутворення зачіски дає підстави стверджувати: природа відкриває значні можливості для запозичення технологій та ідей, які стають першоосновою для вдосконалення зовнішніх форм, композиційного, структурного, технологічного рішення сучасного дизайну зачісок. Дотримання принципу асоціативних взаємозв'язків між творчим джерелом (біооб'єктом) та моделлю зачіски позитивно впливає на модернізацію галузі.

5. Основні принципи формоутворення в дизайні зачіски: принцип золотого перетину, єдності форми і змісту, що визначається тектонічними (конструктивно-пластичними) закономірностями формоутворення, гнучкості (здатність волосся тримати певний вигляд), принцип біонічного формоутворення (урахування закономірностей біологічного формоутворення під час визначення композиції). Основні етапи створення дизайну зачіски на

основі біоніки: дослідження джерела, розроблення технологічної побудови зачіски, експериментування з формою, утілення задуму.

6. Аналіз принципів біонічного формоутворення як основних складників цілісної форми зачіски дав змогу з'ясувати основні закони композиції, яким підпорядковується художнє оформлення зачіски: залежність компонентів композиції і композиційних засобів від призначення зачіски; наявність композиційного центру; співмірність усіх частин і компонентів композиції між собою, а також з обличчям і фігурою людини. Дотримання цих законів результативно впливає на практичний досвід дизайнерів, композиційні рішення яких стають вирішальними у створенні вдалої стилізованої зачіски, стимулюючи розвиток їх креативного мислення.

7. Одна з основних тенденцій початку ХХІ ст. – створення жіночих зачісок на основі використання принципів біонічного формоутворення, джерелами якого є природні аналоги: морські мушлі, квіти, метелики, свійські та дикі звірі і птахи, комахи, пори року тощо. До методу біонічного формоутворення звертаються провідні дизайнери зачіски початку ХХІ ст.: Н. Нода (Японія), Р. Маскіаве (Великобританія), В. Дюденко (Україна), Х. Гарсі (Іспанія), Чжун Ян Су (Австралія) та ін.

Індустрія моди жіночих зачісок початку ХХІ ст. характеризується багатогранністю, розвитком від простих геометричних форм до незвичайних, порушенням норми і пропорції, поєднанням нового й екстравагантного із класичними прийомами. Частково змінилося уявлення про традиційну жіночу красу, з'явилися нові біодизайнерські формотворчі рішення, про що свідчать назви зачісок: «свіже повітря», «світський лев», зачіска з ефектом «скореного пориву вітру», «жінка-злак», «жінка-мінерал», «жінка-земля» тощо.

8. Проведення конкурсів і фестивалів перукарського мистецтва в Україні дає змогу відкрити нові імена талановитих майстрів, які мають потенціал реалізувати себе в обраній творчій професії; зорієнтувати молодь у виборі перспективної професії в спеціалізованих навчальних закладах; запропонувати глядачам вражаючі видовища, презентуючи моделі зачісок та колекції арт-образів різноманітної тематики; змінити морально-етичні орієнтири суспільства на сприйняття моди; оцінити й підвищити якість надання послуг. Високі результати вітчизняних учасників фестивалів та конкурсів перукарського мистецтва в Україні й поза її межами свідчать про активний розвиток індустрії моди в нашій країні та підвищення рівня майстерності дизайнерів зачісок. Фестивалі і конкурси є маркером останніх тенденцій перукарського мистецтва в Україні та світі, на них постійно зростає кількість жіночих арт-зачісок, створених методом художнього осмислення біонічних форм.

Представлене дослідження не вичерпує всіх аспектів методу біонічного формоутворення жіночих зачісок, а є одним з перших кроків на шляху комплексного наукового осмислення проблем дизайну в перукарській сфері.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Шмегельська Ю. В. Тектонічні та біонічні складові дизайну зачіски // *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2015. № 16. С. 240–247.

2. Шмегельська Ю. В. Еволюція пастижерного мистецтва // *Вісник КНУКіМ. Серія : Мистецтвознавство*. 2016. Вип. 34. С. 185–192.

3. Шмегельська Ю. В. Вплив біонічних форм на принцип формоутворення зачісок // *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2017. № 4. С. 40–48.

4. Шмегельська Ю. В. Розвиток та формування конкурсів перукарського мистецтва в Україні // *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті*. 2017. № 3. С. 132–137.

Стаття у виданні, внесеному до міжнародних наукометричних баз

5. Шмегельська Ю. В. Біонічні засоби формоутворення в сучасному дизайні // *Культура і сучасність : альманах НАКККіМ*. 2017. № 2. С. 189–193.

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Шмегельська Ю. В. Формоутворення складових зачіски та одягу на основі біонічних об'єктів // *Матеріали наук.-практ. семінару «Новітні технології викладання у сфері індустрії краси»*, 16 листопада 2016 р., м. Полтава. Полтава, 2016. С. 38–45.

7. Шмегельська Ю. В. Дослідницька діяльність студентів у формоутворенні складових біонічних об'єктів // *V заочна наук. конф. «Фундаментальні та прикладні дослідження у сучасній науці»*, 31 жовтня 2017 р., м. Харків. Харків, 2017. С. 41.

8. Шмегельська Ю. В. Інноваційні складові індустрії моди // *Всеук. наук.-практ. конф. «Національні культури в глобалізованому світі»*, 6–7 квітня 2017 р., м. Київ. Київ, 2017. С. 356–358.

9. Шмегельська Ю. В. Українська культура ХХ століття – тривалий і складний шлях еволюційного зростання // *XII Міжнар. наук.-практ. конф. «Культурний вектор розвитку України початку ХХІ століття: реалії і перспективи»*, 10–11 листопада 2016 р., м. Рівне. Рівне, 2016. С. 20.

10. Шмегельська Ю. В. Дослідницька діяльність студентів у формоутворенні складових біонічних об'єктів // *IV Всеук. наук.-практ. конф. «Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця»*, 1–2 грудня 2016 р., м. Суми. Суми, 2016. С. 33–34.

11. Шмегельська Ю. В. Дослідницька діяльність студентів у формоутворенні складових біонічних об'єктів // *XXX Міжнар. наук. конф. «Актуальні наукові дослідження у сучасному світі»*, 26–27 жовтня 2017 р., м. Переяслав-Хмельницький. Переяслав-Хмельницький, 2017. С. 47–52.

Праця, яка додатково відображає наукові результати дисертації

12. Шмегельська Ю. В. Ретроспектива української культури 2-ї половини ХХ століття // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія : Філософські науки. 2017. Вип. 1 (83). С. 125–129.

АНОТАЦІЯ

Шмегельська Ю. В. Біонічне формоутворення в жіночих зачісках початку ХХІ століття. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства зі спеціальності 17.00.07 – дизайн. – Київський національний університет культури і мистецтв, Міністерство культури України, Київ, 2018.

У дисертації проаналізовано композиційні прийоми біонічного формоутворення в жіночих зачісках початку ХХІ ст. Звернено увагу на недостатньо досліджену проблему естетичного характеру, пов'язану з використанням біоформ у створенні зачісок різного призначення. Здійснено порівняльний аналіз природних форм та їхньої тектоніки у формоутворенні побутових і видовищних зачісок.

Відзначено, що форми природи є продуктивним джерелом, що сприяє розвитку фантазії, яку майстер утілює, створюючи зачіски. З'ясовано можливості використання живої природи у вирішенні формоутворення зачісок, що спричиняє виникнення неординарних зачісок, а також істотно впливає на сучасну індустрію моди через міжнародні та всеукраїнські конкурси і фестивалі перукарського мистецтва.

Ключові слова: зачіска, біоніка, біоформи, дизайн, біонічне формоутворення в жіночих зачісках, мистецтво, біодизайн.

АННОТАЦИЯ

Шмегельская Ю. В. Бионическое формообразование в женских прическах начала ХХІ века. - Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.07 – дизайн. – Киевский национальный университет культуры и искусств, Министерство культуры Украины, Киев, 2018.

В диссертации проанализированы композиционные приемы бионического формообразования в женских прическах начала ХХІ века. Обращено внимание на недостаточно исследованную проблему эстетического характера, связанную с использованием биоформ при создании причесок различного назначения. Осуществлен сравнительный анализ природных форм и их тектоники при формообразовании бытовых и зрелищных причесок.

Отмечено, что формы природы являются продуктивным источником, способствующим развитию фантазии, которую мастер воплощает, создавая

прически. Выявлены возможности использования живой природы в решении формообразования причесок, что влечет возникновение неординарных причесок, а также существенно влияет на современную индустрию моды через международные и всеукраинские конкурсы и фестивали парикмахерского искусства.

Ключевые слова: прическа, бионика, биоформы, дизайн, бионическое формообразование в женских прическах, искусство, биодизайн.

SUMMARY

Shmehelska Yu. V. Bionic formation in woman's hairstyles at the beginning of the XXIst century. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for a Candidate degree in Art-criticism (Doctor of Philosophy) in speciality 17.00.07 – Design. – Kyiv National University of Culture and Arts, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv, 2018.

In this thesis peculiarities of modern hairstyles construction on the basis of bionic formation are clarified, what made it possible to explore the methods of designing hairstyles with the use of associative transformation of natural analogues in detail, to study structural and morphological properties of forms of organic nature and their use in hairstyle design.

This thesis highlights that during the long historical period the hairstyle changed, transforming into new forms, as evidenced by written sources, archival documents, literary works, archaeological and ethnographic studies, works of fine art. The development of hairdressing art, objectively caused by historical factors, proves that the hairstyle is an important component of human appearance. The hairstyle content is determined by the artistic construction, certain subjects, techniques and technologies of performance, harmonious unity of elements and means of formation. In the thesis the hairstyle is studied along with other elements of culture, such as a costume, a headgear, accessories, jewelry and various additions, which not only perform utilitarian functions, but, above all, are a form of human adaptation to the space of the surrounding world.

The features of popular, promising and art-hairstyles deserve special attention in this thesis, what reveal a certain artistic image, have a pronounced character, captivate the viewer and give a vivid impression.

The investigation proves that the principles of bionic formation are widely studied not only by scientists but also by designers, who, when designing hairstyles, use external features of living nature forms and their characteristics as an expression of natural formation functions, so that the appearance of the worked out hairstyle corresponds to its internal structure on the basis of the natural analogue. The accumulation of scientifically grounded knowledge about the laws of bionics, norms of natural forms development makes it possible to solve integral, silhouette forms of designed hairstyles in the original way. The thesis figures out that the harmonious integrity of the worked out hairstyle form is logically subordinated to the connection of a constructive solution with a compositional arrangement, which involves

achieving the conformity of the components of composition and compositional means for the hairstyles assignment.

Any bionic form can be an impetus for imagination, transformation into a work of hairdressing art. From natural objects, the designer, borrowing plastic lines, statics or dynamics of the shape, harmony of proportions, rhythm of the elements, the complexity of the silhouette or color decisions, logically embodies them in the creative decision of modern hairstyle.

During thousands years the evolution of man's and woman's hairstyles has undergone significant changes. The sources of woman's hairstyles formation were the analogues borrowed from nature: sea shells, colorful flowers, bright butterflies, domestic and wild animals and birds, insects and even seasons. Such hairstyles have gained popularity in connection with the progressive development of fashion industry. Modern woman's hairstyles continue to be created on the basis of the use of bionic formation principles.

This thesis discovers that the degree of imitation for primitive people was a beast for a long time, whose model of behavior was copied by men, and his appearance was often manifested in hairstyles. With the development of civilization hairstyles began to change, their forms, silhouettes, complexity of performance became less pompous and more courageous over time. A small number of them was created on the basis of the principles of bionic formation, and had the names such as "hedgehog", "seagull", "beaver". In particular, on the basis of the natural analogue, a modern youth hairstyle "iroquoise" was based.

The conclusions offer structural diagrams of methods of bionic hairstyles formation, present the examples of hairstyles formation on the basis of natural analogues, suggest the distribution of hairstyles lines into characteristic groups.

The received results can promote the development of hairdressing art and increase of the artistic and aesthetic level of Ukrainian fashion designers' competitiveness at the world level.

Key words: hairstyle, bionics, bioforms, design, bionic formation in woman's hairstyles, art, biodesign.

Підп. до друку 02.10.2018. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 0,9. Зам. 242. Тираж 100

Видавець і виготовлювач

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 3953 від 12.01.2011.